

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Διαδικτυακής ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ

*«Επίκαιρα ζητήματα και αντιπαραθέσεις
για την Ειδική και Συμπεριληπτική Εκπαίδευση –
Τεκμηριωμένες ερευνητικές διδακτικές πρακτικές»*

ΚΥΡΙΑΚΗ 14 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2024

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΛΛΑΔΑΣ

Διαδικτυακή ΕΚΔΗΛΩΣΗ

Με ΘΕΜΑ:

**«Επίκαιρα ζητήματα και αντιπαράθεσεις
για την Ειδική και Συμπεριληπτική Εκπαίδευση
– Τεκμηριωμένες ερευνητικές διδακτικές πρακτικές»**

ΚΥΡΙΑΚΗ 14 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2024

Συντονιστής:

- **Δημήτρης Αναστασίου**, Καθηγητής Ειδικής Αγωγής στο Southern Illinois University

Ομιλητής:

- **Garry Hornby**, Ομότιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου του Plymouth

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΔΟΕ (Θ. ΚΙΚΙΝΗΣ): Συναδέλφισσες και συνάδελφοι καλησπέρα, βρισκόμαστε ξανά στις διαδικτυακές εκδηλώσεις της ΔΟΕ σε σχέση με την εφαρμογή των ενιαίων κειμένων και την υιοθέτηση στην πράξη για την αποτροπή της κατηγοριοποίησης των σχολείων.

Αναμφίβολα βρισκόμαστε σε μια ιδιαίτερα σκληρή περίοδο από άποψη αντιμετώπισης του αγώνα των εκπαιδευτικών. Το Υπουργείο Παιδείας αγνοώντας τις επανειλημμένες εκκλήσεις της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας ώστε να προσέλθει σε ένα διάλογο που θα είναι πραγματικά ωφέλιμος για την εκπαιδευτική κοινότητα έχει επιλέξει στο κομμάτι της ατομικής αξιολόγησης την επιβολή και τις ποινές ως απειλή σε πρώτη φάση, αλλά με πρόθεση από ό,τι φαίνεται να τις υλοποιήσει στη συνέχεια, ως μια μέθοδο να εφαρμόσει την πολιτική του, αντί να δει ότι η αντίδραση του εκπαιδευτικού κόσμου είναι αυτή που πρέπει να το οδηγήσει στο τραπέζι του διαλόγου.

Ο κλάδος συνεχίζει τον αγώνα του. Συνεχίζουμε τον αγώνα μας και στο κομμάτι της εσωτερικής και εξωτερικής αξιολόγησης με τα ενιαία κείμενα, που ξέρουμε ότι κι αυτά προσπαθεί να τα ακυρώσει το Υπουργείο Παιδείας με πάρα πολλούς τρόπους, αλλά όπως έχει ομολογήσει σε συνάντηση ακόμη με την Ομοσπονδία, δεν έχει καταφέρει να το κάνει.

Εμείς συνεχίζουμε έναν αγώνα ο οποίος είναι πραγματικά για την υπεράσπιση του δημοσίου σχολείου ενάντια στις προθέσεις της κατηγοριοποίησής του.

Πέμπτη εκδήλωση σήμερα και έχουμε την τιμή να έχουμε κοντά μας τον Καθηγητή του Πανεπιστημίου του Plymouth κ. Garry Hornby, το θέμα της σημερινής μας συζήτησης είναι «Επίκαιρα ζητήματα και αντιπαραθέσεις για την Ειδική και Συμπεριληπτική Εκπαίδευση – Τεκμηριωμένες ερευνητικές διδακτικές πρακτικές». Ιδιαίτερα επίκαιρο αφού το Υπουργείο Παιδείας έχει ήδη καλέσει τη Διδασκαλική Ομοσπονδία να συζητήσει για την ειδική αγωγή παρουσιάζοντάς του προτάσεις που μέχρι τώρα τις έχει ως επτασφράγιστο μυστικό και δεν έχει δώσει τη δυνατότητα να έχουμε έως τώρα μια άποψη και να δούμε αν θα υπάρξει ο χρόνος ώστε να υπάρχει διάλογος σε αυτά που θα μας παρουσιάσει όταν θα συναντηθεί με το Διοικητικό Συμβούλιο της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας.

Τη σημερινή συνάντηση συντονίζει ο Δημήτρης Αναστασίου ο Καθηγητής Ειδικής Αγωγής στο Southern Illinois University, δεν χρειάζονται ιδιαίτερες συστάσεις με την έννοια ότι είναι πλέον ένας συνεργάτης της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας σε όλο αυτό τον κύκλο των εκδηλώσεων και τον ευχαριστούμε πάρα πολύ για την συνεισφορά του σε όλη αυτή την προσπάθεια της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας.

Ξεκινάμε αμέσως, ευχαριστούμε τον κ. Hornby που είναι μαζί μας και του δίνουμε τον λόγο.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ (Δ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ): Γεια σας. Να είμαστε και πάλι εδώ, καλημέρα από εδώ καλησπέρα σε εσάς, έχουμε 8 ώρες διαφορά. Θα ήθελα να πω ευχαριστώ για την τιμητική πρόσκληση της ΔΟΕ το Διοικητικό Συμβούλιο και τον Πρόεδρό της Θανάση Κικινή, για να είμαι ο

συντονιστής της σημερινής συζήτησης και να πω απλά ότι τιμώ τους αγώνες των εκπαιδευτικών, των Συνδικάτων τους και της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας και είναι πάντα χαρά να συνεισφέρω με οποιονδήποτε τρόπο.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τη Διδασκαλική Ομοσπονδία Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης που μου έκαναν την τιμή να συντονίσω αυτή την παρουσίαση. Μπορείτε να υποβάλλετε τις ερωτήσεις σας κατά τη διάρκεια της παρουσίασης και μετά την παρουσίαση ο Καθηγητής Hornby θα απαντήσει αυτές τις ερωτήσεις οι οποίες θα μεταφραστούν από εμένα.

Ο κ. Garry Hornby είναι Ομότιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου του Plymouth, γεννήθηκε στην Αγγλία και μετακόμισε στο Όκλαντ. Ουσιαστικά επικεντρώθηκε σε θέματα που αφορούν την εκπαίδευση, είχε ρόλο συμβούλου. Το '96 επέστρεψε στην Αγγλία όπου εργάστηκε στο Πανεπιστήμιο του Manchester για τα επόμενα 14 χρόνια. Κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής είχε και τον ρόλο του συμβούλου σε θέματα ειδικής εκπαίδευσης για την Κυβέρνηση των Μπαρμπάντος από το 1997 έως το 1999, Επέστρεψε ξανά στη Νέα Ζηλανδία για να γίνει Καθηγητής εκπαίδευσης στο Πανεπιστήμιο του Canterbury το 2002 όπου δούλεψε για 12 χρόνια.

Το 2016–'17 δούλεψε ως Καθηγητής εκπαίδευσης στο Πανεπιστήμιο του Plymouth στο Ηνωμένο Βασίλειο και έγινε Ομότιμος Καθηγητής το 2020.

Οι ακαδημαϊκές του συνεισφορές αφορούν πάρα πολλούς τομείς της εκπαίδευσης: συμβουλευτική, ειδική εκπαίδευση, εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς και γονεϊκή παρέμβαση στην εκπαίδευση. Έχει εκδώσει πάνω από 200 άρθρα, 13 βιβλία σε θέματα που αφορούν την ειδική εκπαίδευση. Υπάρχουν συγκεκριμένα βιβλία που αφορούν την Ψυχική Υγεία των μαθητών, καθώς επίσης και θέματα που αφορούν την γονεϊκή παρέμβαση στην ειδική εκπαίδευση, που είναι το επίκεντρο των ερευνών του. Ένα βιβλίο του το οποίο είναι πολύ γνωστό, «Inclusive special education» δηλαδή ειδική εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς.

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα πραγματικά να καλωσορίσω τον Καθηγητή Garry Hornby και να του δώσω τον λόγο.

G. HORNBY: Ευχαριστώ Δημήτρη. Είναι μεγάλη μου τιμή και χαρά να μπορώ να μιλήσω με τους εκπροσώπους της Ομοσπονδίας εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

Νομίζω ότι βλέπετε την οθόνη μου. Ως ειδικός σε θέματα ειδικής εκπαίδευσης, ψυχολογίας είχα ως στόχο ανέκαθεν να στηρίξω τόσο τους εκπαιδευτικούς όσο και τους γονείς των παιδιών ειδικής εκπαίδευσης, έτσι ώστε να πετύχουν τα μέγιστα. Είναι μια διεθνής προσπάθεια από πολλούς εξ ημών και αυτή τη στιγμή βλέπω ότι και στην Ελλάδα αντιμετωπίζετε παρόμοιες προκλήσεις όπως αντιμετωπίζουμε στην Αγγλία, στα Μπαρμπάντος, στην Νέα Ζηλανδία, στις Ηνωμένες Πολιτείες όπου όλοι οι ακαδημαϊκοί προσπαθούν να συμβάλλουν τα μέγιστα, ώστε η ειδική εκπαίδευση να συνεχίσει να βελτιώνεται και να αποτελεί μέρος σημαντικό του εκπαιδευτικού συστήματος.

Ίσως έχουμε μια οπτική που δεν είναι η πιο δημοφιλής αλλά πιστεύουμε ότι οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί και γονείς είναι μαζί μας, όπως και οι χαράσσοντες πολιτική. Ναι, θα ήθελα να σας παρουσιάσω σήμερα μια διαφορετική όψη του μέλλοντος, ολοκληρωμένη όψη του μέλλοντος και ξεκινώντας εδώ θα ήθελα να σας παρουσιάσω κάποιες υπέροχες αναμνήσεις από τις εκδρομές μου και τα ταξίδια μου στην Ελλάδα. Επισκέφθηκα στο παρελθόν την Σαντορίνη, τη Ρόδο, εδώ βλέπετε μια φωτογραφία από τη Λίνδο, η σύζυγός μου η οποία βρίσκεται σε ένα γαϊδουράκι ήταν έγκυος πέντε μηνών στο πρωτότοκό μας. Υπέροχες αναμνήσεις από τότε...

Εδώ βλέπετε μια πρόσφατη φωτογραφία, οι δυο γιοί μου -ο ένας από αυτούς ήταν στην κοιλιά της όταν ήμασταν στη Λίνδο- είναι 21 και 28 και είναι ψηλότεροι από τον πατέρα τους. Φυσικά εγώ παραμένω ψηλός, αλλά αυτοί είναι ψηλότεροι από εμένα.

Τώρα έχω αποσυρθεί στα Μπαρμπάντος με τη σύζυγό μου, τα αγόρια μου ζουν αυτή τη στιγμή στο Λονδίνο και έχουμε όλοι πολύ καλές αναμνήσεις από την Ελλάδα.

Ειδική αγωγή χωρίς αποκλεισμούς. Το 2014 άρχισα να ασχολούμαι επισταμένως με τα εκπαιδευτικά συστήματα και πίστευα ότι αυτός είναι ένας τρόπος να πάμε μπροστά. Αντί να έχουμε είτε ένταξη, είτε

ειδική εκπαίδευση, τόσο η εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς όσο και η ειδική εκπαίδευση, είναι απαραίτητες για την επίτευξη των βέλτιστων αποτελεσμάτων των μαθητών με ειδικές ανάγκες και αναπηρίες. Δεν είναι δηλαδή είτε το ένα είτε το άλλο, χρειαζόμαστε και τα δύο.

Τα εκπαιδευτικά συστήματα θα πρέπει να εφαρμόζουν πολιτικές που συνδυάζουν τη φιλοσοφία και τις αξίες της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης με στρατηγικές και προγράμματα από την ειδική εκπαίδευση, ώστε αμφότερα να είναι δίκαια όσο και άριστα για όλους τους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Η συμπεριληπτική ειδική εκπαίδευση περιλαμβάνει την αναγνώριση ότι όλα τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες μπορούν να ενταχθούν κατάλληλα σε αυτή την εκπαίδευση, εντός των εκπαιδευτικών συστημάτων που συνδυάζουν αποτελεσματικά σχολεία γενικής εκπαίδευσης με υψηλής ποιότητας παροχής ειδικής εκπαίδευσης και αυτό βρίσκεται στις μελέτες μου του 2014 και 2015.

Η ειδική αγωγή θεωρεί ότι αν και τα περισσότερα παιδιά μπορούν να εκπαιδευτούν σε κανονικές τάξεις σε ένας σχετικά μικρός αριθμός επωφελείται περισσότερο από το να διδάσκεται σε ειδικές τάξεις, εντός των κανονικών σχολείων ή να εκπαιδεύεται σε ειδικά σχολεία. Τα κανονικά σχολεία πρέπει να συνεργαστούν στενά με τα ειδικά σχολεία για να ενισχύσουν την παροχή υποστήριξης για ηπιότερους βαθμούς στα παιδιά τα οποία έχουν αναπηρίες και ειδικές ανάγκες, ενώ τα ειδικά σχολεία παρέχουν εκπαίδευση για παιδιά με πιο σοβαρά επίπεδα αναπηρίας.

Ειδική αγωγή χωρίς αποκλεισμούς περιλαμβάνει τη συνεχή συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευτικών σε γενικά και ειδικά σχολεία και τάξεις.

Ήμουν στη Μελβούρνη στην Αυστραλία πριν από μερικά χρόνια. Στην Πολιτεία της Βικτώρια έχουν μια πολιτική που είναι ακριβώς παρόμοια με αυτή που πρεσβεύουμε. Δηλαδή τα σχολεία ειδικής αγωγής συνεργάζονται με τα γενικά σχολεία προκειμένου να διασφαλιστεί η δίκαιη ποιότητα της κατάλληλης παροχής και βέλτιστα αποτελέσματα για όλους τους μαθητές.

Υπάρχει δηλαδή μια πιο συμπεριληπτική προσέγγιση και θα μιλήσω σε λίγο περισσότερο γι' αυτό.

Η ειδική εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς απαιτεί δέσμευση για την παροχή άριστης εκπαίδευσης για όλα τα παιδιά με αναπηρίες, το κατάλληλο περιβάλλον για το άτομο σε όλα τα στάδια της εκπαίδευσης. Επικεντρώνεται στην αποτελεσματική ένταξη των παιδιών με ειδικές ανάγκες στα γενικά σχολεία, στο μέτρο του δυνατού, μαζί με τη διαθεσιμότητα μιας σειράς επιλογών, τοποθέτησης από τα γενικά μαθήματα στα ειδικά σχολεία.

Όταν εφαρμόζουμε την ειδική αγωγή χωρίς αποκλεισμούς τα γενικά σχολεία οργανώνονται για να παρέχουν αποτελεσματικότερα σε ένα ευρύ φάσμα παιδιών με ειδικές ανάγκες χρησιμοποιώντας προγράμματα και στρατηγικές που βασίζονται στην τεκμηρίωση.

Hornby και Greaves του 2022 περιλαμβάνει αυτή την προσέγγιση μιλώντας για τις ανάγκες όλων των παιδιών αλλά κυρίως για την εκπαίδευση των μαθητών με ειδικές ανάγκες.

Μιλώντας για τους τρεις μύθους της πλήρους συμπερίληψης. Η πλήρης ένταξη, η χωρίς αποκλεισμούς προάγεται από τα Ηνωμένα Έθνη. Τρεις μύθοι σχετικά με την πλήρη ένταξη έχουν υπάρξει πολύ δημοφιλείς τα τελευταία 30 χρόνια οι οποίοι επηρέασαν και συνέβαλλαν στην τρέχουσα διαμάχη.

Ο πρώτος μύθος είναι ότι η πλήρης συμπερίληψη προτάθηκε από τη Διάσκεψη της Σαλαμάνκα δήλωση και πλαίσιο του 1994. Όμως δεν ίσχυε κάτι τέτοιο. Ο δεύτερος μύθος είναι ότι η πλήρης ένταξη έχει αποδειχθεί ότι είναι μια εφικτή προσέγγιση για την αντιμετώπιση των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών στα εκπαιδευτικά συστήματα. Αναφέρεται συνήθως η Ιταλία και η Πορτογαλία. Δυστυχώς όμως δεν ισχύει κάτι τέτοιο.

Ο τρίτος είναι ότι υπάρχουν πειστικά ερευνητικά στοιχεία που αποδεικνύουν ότι η εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς ήταν πιο αποτελεσματική από την ειδική εκπαίδευση στην επίτευξη επιτυχημένων αποτελεσμάτων για τους νέους με ανάγκες ειδικής εκπαίδευσης. Αυτό δεν ισχύει.

Θα σας δώσω βέβαια περισσότερες πληροφορίες γι' αυτούς τους τρεις μύθους οι οποίοι βέβαια καταρρίπτονται κυρίως στο τελευταίο μου βιβλίο Gordon-Gould του 2023 «Η εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς το σταυροδρόμι» διερεύνηση της παροχής ειδικών αναγκών σε παγκόσμια πλαίσια.

Εκεί αναλύουμε όλους αυτούς τους τρεις μύθους και τους καταρρίπτουμε. Οπότε μπορείτε πραγματικά να μάθετε πολύ περισσότερα γι' αυτά τα πράγματα.

Οι τρεις μύθοι αναλύονται στις επόμενες διαφάνειες. Η πλήρης συμπερίληψη προτάθηκε στη Σαλαμάνκα το 1994. Σκοπός της διεθνούς Συνθήκης της Σαλαμάνκα ήταν να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα των 350 εκατομμυρίων παιδιών παγκοσμίως που δεν έχουν πρόσβαση σε καμία μορφή εκπαίδευσης. Αυτός ήταν ο βασικός σκοπός της Συνθήκης. Οι Κυβερνήσεις το είδαν αυτό ως μια ευκαιρία να αποδείξουν ότι αναλαμβάνουν την πρωτοβουλία για τα δικαιώματα των παιδιών υποστηρίζοντας την ένταξη. Θα μπορούσε να θεωρηθεί σκόπιμη καθώς η ένταξη φάνηκε να είναι μια φτηνότερη εναλλακτική λύση στη διατήρηση υποδομών ειδικής εκπαίδευσης, δηλαδή τα ειδικά σχολεία.

Η Συνθήκη της Σαλαμάνκα χρησιμοποιήθηκε για την προώθηση μιας ολοκληρωμένης εκπαιδευτικής ατζέντας από την UNESCO για όλες τις χώρες που έχουν υπογράψει. Ενώ έγινε μεγάλη συζήτηση για την πλειοψηφία των παιδιών με ανάγκες ειδικής εκπαίδευσης, που συμπεριλαμβάνονται στα σχολεία.

Στην πραγματικότητα φαίνεται από την παγκόσμια έκθεση παρακολούθησης της εκπαίδευσης του Ο.Η.Ε. του 2006 ότι οι περισσότερες χώρες παγκοσμίως διατηρούν δυο εκπαιδευτικά συστήματα: τη γενική και την ειδική εκπαίδευση. Άρα η πλειονότητα των χωρών αναγνώρισε ότι χρειαζόμαστε τα γενικά σχολεία, αλλά παράλληλα χρειαζόμαστε και την ειδική εκπαίδευση με ειδικές διαδικασίες, αίθουσες για τα παιδιά. Αυτή είναι η πραγματικότητα.

Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία υπεγράφη από τις περισσότερες χώρες το 2007.

Επικυρώθηκε από το Ηνωμένο Βασίλειο τον Ιούνιο του 2009, τα Μπαρμπάντος το 2013, η Φιλανδία το 2016, η Ιρλανδία Μάρτιος του 2018.

Είναι η πρώτη δεσμευτική διεθνής συμφωνία για τα ανθρώπινα δικαιώματα, για την αντιμετώπιση της αναπηρίας. Στόχος: η προώθηση, η προστασία και η διασφάλιση της πλήρους και ισότιμης συμμετοχής όλων στα ανθρώπινα δικαιώματα. Το άρθρο 14 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών στο γενικό σχόλιο 4 ισχυρίστηκε ότι «τα ανθρώπινα δικαιώματα των παιδιών με μαθησιακές δυσκολίες θα προστατεύονταν καλύτερα εάν συμπεριλαμβάνονταν στις κανονικές τάξεις». Ισχυρίστηκε ότι αυτό θα παρείχε ανώτερη εκπαίδευση από τη ειδική εκπαίδευση, επομένως τα ειδικά σχολεία δεν χρειάζονταν πλέον.

Όμως δεν παρασχέθηκαν καθόλου αποδεικτικά στοιχεία, κανενός είδους τεκμηρίωση για κάτι τέτοιο. Οπότε απλώς υπήρχε αυτό το σχόλιο χωρίς τεκμηρίωση. Στην πράξη οι εμπειρίες των εθνών σε όλο τον κόσμο ήταν ότι αυτό είναι πάρα πολύ δύσκολο ή αδύνατο να επιτευχθεί.

Παρ' όλα αυτά η πλήρης ένταξη χωρίς καμία ειδική εκπαίδευση παραμένει ως πολιτική του Ο.Η.Ε., που επιβάλλεται σε χώρες υπό τη σύμβαση για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία.

Ο δεύτερος μύθος, η πλήρης ένταξη είναι μια εφικτή προσέγγιση στην εκπαίδευση για τα άτομα με ανάγκες ειδικής εκπαίδευσης. Η πολιτική πλήρους ένταξης στα σχολεία του New Brunswick στον Καναδά προωθείται από τα Ηνωμένα Έθνη ως μοντέλο εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς. Περιλαμβάνει όλα τα παιδιά με ανάγκες ειδικής εκπαίδευσης να βρίσκονται σε κανονικές αίθουσες διδασκαλίας.

Τα τελευταία χρόνια όμως υπάρχουν πάρα πολλά άρθρα τα οποία δείχνουν ότι η αποτελεσματικότητα του μοντέλου δεν έχει αξιολογηθεί αντικειμενικά και οι αναφορές των εφημερίδων από τους εκπαιδευτικούς, τους γονείς και τους υπαλλήλους στα ειδικά σχολεία είναι πάρα πολύ επικριτικές.

Οπότε υπό αυτή την έννοια υπάρχει απογοήτευση των παιδιών, των εκπαιδευτικών, άρα υπάρχουν πάρα πολλά αρνητικά σχόλια στο New Brunswick, σε αντίθεση με αυτό που ισχυρίζονται τα Ηνωμένα Έθνη στη σύμβασή τους.

Τι γίνεται όμως στο πλαίσιο του New Brunswick; Έχουμε διάσπαρτο πληθυσμό σε μια πολύ μεγάλη περιοχή που είναι ίσως και το κίνητρο, ο λόγος για την επιθυμία υψηλότερων επιπέδων ένταξης. Άλλες επαρχίες του Καναδά δεν έχουν υιοθετήσει το μοντέλο πλήρους ένταξης του New Brunswick, έχουν ειδικά σχολεία και ειδικές τάξεις και αν δει κανείς τα δεδομένα ακαδημαϊκών επιδόσεων σε όλο τον Καναδά βλέπουμε ότι είναι πολύ υψηλότερα. Και αυτό ισχύει για πολλούς και διαφόρους λόγους.

Άρα μας δείχνει ότι αυτό το μοντέλο πλήρους ένταξης δεν βοηθάει καθόλου το εκπαιδευτικό σύστημα, αλλά προωθείται παράλληλα από τα Ηνωμένα Έθνη. Για εμένα είναι ένα παράδειγμα μιας φιλοσοφίας συμπερίληψης, που καταλήγει στο παράλογο συμπέρασμά της εις βάρος όλων των παιδιών με – χωρίς ανάγκες ειδικής εκπαίδευσης. Για περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να δείτε το άρθρο του περιοδικού ανοιχτής πρόσβασης Hornby and Kauffman του 2023 «Τα ζόμπι της ειδικής αγωγής και οι συνέπειές τους» Support of learning 11 Αυγούστου του 2023 και μπορείτε να το βρείτε στην παρακάτω ηλεκτρονική διεύθυνση.

Ο τρίτος μύθος: υπάρχουν πειστικά αποδεικτικά στοιχεία ότι η εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς είναι πιο αποτελεσματική από την ειδική εκπαίδευση; Τέτοιοι ισχυρισμοί συνήθως παραπέμπουν σε μελέτες και ανασκοπήσεις μελετών με σοβαρά λάθη στην ερευνητική μεθοδολογία, με προκαταλήψεις για την πλήρη ένταξη.

Είναι αντιδεοντολογικό να διεξάγονται τυχαιοποιημένες τέτοιες μελέτες ελέγχου ένταξης έναντι της ειδικής εκπαίδευσης, οπότε δεν έχουμε πειστικά αποδεικτικά στοιχεία για κάτι τέτοιο. Αρκετές αξιολογήσεις της βιβλιογραφίας τα τελευταία 30 χρόνια έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι δεν υπάρχουν συνεκτικά στοιχεία προς όφελος είτε της ειδικής εκπαίδευσης, είτε της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης. Κι όμως τα Ηνωμένα Έθνη συνεχίζουν.

Εκτιμώντας ότι τα τελευταία 20 χρόνια αρκετές μελέτες έχουν διαπιστώσει ότι οι παρεμβάσεις ειδικής εκπαίδευσης δεν μπορεί να είναι αποτελεσματικές στη βελτίωση των αποτελεσμάτων των νέων με ειδικές ανάγκες, βλέπετε για παράδειγμα Hornby G. Είναι πιο πιθανό τα

προγράμματα συμπεριληπτικής εκπαίδευσης ή ειδικής εκπαίδευσης να οδηγήσουν σε ένταξη μετά το σχολείο, επιστήμης της εκπαίδευσης.

Το ερώτημα παραμένει και αναλύεται στον κάτωθι Σύνδεσμο όπου μπορείτε να πάρετε περισσότερες πληροφορίες για τις θέσεις μου.

Παγκόσμιες πολιτικές που επηρεάζουν την εκπαίδευση για παιδιά με ειδικές ανάγκες. Η ανάλυση των διαφορετικών εκπαιδευτικών συστημάτων σε τρεις χώρες: Νέα Ζηλανδία, Μπαρμπάντος και Φιλανδία όπου εργάστηκα ως εκπαιδευτικός της συμπερίληψης, ο Δημήτρης μίλησε προηγουμένως για τα Μπαρμπάντος που ήμουν σύμβουλος εκπαιδευτικών συστημάτων και τη Φιλανδία όπου ξέρουμε ότι το εκπαιδευτικό σύστημα είναι το πιο αποτελεσματικό στον κόσμο, υποδηλώνει ότι τα βέλτιστα αποτελέσματα προκύπτουν όταν τα εκπαιδευτικά συστήματα περιλαμβάνουν αποτελεσματικές στρατηγικές.

Το εκπαιδευτικό σύστημα της Νέας Ζηλανδίας εστιάζεται στη δημιουργία σχολείων χωρίς αποκλεισμούς, έκλεισε τα ειδικά σχολεία και τάξεις θέτοντας σε κίνδυνο την εκπαίδευση για παιδιά με και χωρίς ειδικές ανάγκες.

Ειδικές τάξεις που δίδασκα στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση και αφορούν το άρθρο που ανέφερα προηγουμένως, σας είπα ότι δούλευα για τρία χρόνια σε ειδικές τάξεις με παιδιά με αναπηρίες και βάσει αυτών βλέπουμε ότι τα παιδιά που έφυγαν και υπήρξαν πλέον σε σχολεία χωρίς αποκλεισμούς αποδείχθηκε ότι είχαν πολύ λιγότερα προσόντα αποφοιτώντας από ό,τι όταν αποφοιτούσαν από ειδικά σχολεία.

Η φιλοσοφία αυτή ήταν δημοφιλής μόνο για το 1% του πληθυσμού. Παραμένουν όμως τα ειδικά σχολεία στη Νέα Ζηλανδία είναι πολύ λιγότερα και πολλοί γονείς αγωνίζονται για να μπουν τα παιδιά τους σε αυτά τα σχολεία τα οποία βέβαια δεν επαρκούν.

Κλείνοντας όμως τα ειδικά σχολεία και προωθώντας σχολεία χωρίς αποκλεισμούς βλέπουμε μια μείωση των εκπαιδευτικών αποτελεσμάτων και αυτό φαίνεται μέσα από τα αποτελέσματα της PISA όπου βλέπουμε ότι η πλειονότητα των παιδιών τα καταφέρνουν χειρότερα από ό,τι όταν συμμετείχαν στα ειδικά σχολεία.

Στα Μπαρμπάντος υπήρχε μια μεγάλη πρόκληση που έπρεπε να υπερκεράσουμε. Στα Μπαρμπάντος από το 1950 υπήρχε η χρήση εξετάσεων υψηλού επιπέδου για τη μετάβαση στην επίλεκτη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, όπου δίνεται προτεραιότητα στην αριστεία για μια σχετικά μικρή μειονότητα μαθητών και οδηγεί σε χαμηλές επιδόσεις για την πλειοψηφία. Οπότε όσοι είναι πάρα πολύ καλοί πηγαίνουν σε πάρα πολύ καλά σχολεία, ενώ οι υπόλοιποι πηγαίνουν σε χαμηλότερου επιπέδου Δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Υπάρχουν μόνο 8 από τα 23 σχολεία τα οποία παρέχουν αυτή την υψηλού επιπέδου εκπαίδευση, οπότε καταλαβαίνετε ότι υπάρχει μια τρομερή διαφοροποίηση μεταξύ της Ανώτατης εκπαίδευσης που παρέχεται για λίγους και της χαμηλής εκπαίδευσης που παρέχεται για την πλειοψηφία.

Αυτό είναι τρομερό, γιατί έχουμε παιδιά ηλικίας 11 ετών που πρέπει να περάσουν εξετάσεις δυο ώρες που θα καθορίσουν σε ποιο εκπαιδευτικό σύστημα θα ανήκουν. Το 70% των παιδιών που αποφοιτούν από τη χαμηλότερη εκπαίδευση αποφοιτούν χωρίς κανένα ιδιαίτερο προσόν. Γιατί μαθαίνουν από την ηλικία των 11 ότι η αποτυχία μπορεί να είναι ο κανόνας.

Το πρόγραμμα της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι τόσο αδρομερές που έχει πολύ λίγες απαιτήσεις από τα παιδιά, αλλά ταυτόχρονα ζητούνται εξετάσεις υψηλού επιπέδου στις οποίες περνάνε όλα τα παιδιά για να καθορίσουν το επίπεδο εκπαίδευσης που θα λάβουν τα επόμενα χρόνια. Οπότε αυτό οδηγεί και σε υψηλά επίπεδα εγκατάλειψης του σχολείου και βίαιης συμπεριφοράς.

Ενώ στη Φιλανδία η ενσωμάτωση της παροχής υψηλής ποιότητας για την ειδική εκπαίδευση στη γενική εκπαίδευση, την έχει οδηγήσει στο να έχει ένα από τα καλύτερα εκπαιδευτικά συστήματα στον κόσμο. Το 30% των παιδιών στη Φιλανδία έχει αναγνωριστεί ότι έχουν ειδικές ανάγκες και παρέχεται ειδική εκπαίδευση σε αυτά έτσι ώστε να ξεπεράσουν τα προβλήματά τους, να καλύψουν τα κενά μεταξύ καλών επιτευγμάτων και χαμηλών επιτευγμάτων. Προσπαθούν δηλαδή στη

Φιλανδία να γεφυρώσουν αυτό το κενό των παιδιών με χαμηλές και υψηλές επιδόσεις.

Αυτό το υλικό εδώ καλύπτεται στο βιβλίο μου του 2023 για την συμπεριληπτική εκπαίδευση, την εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς και αυτό νομίζω ότι είναι κάτι που θα πρέπει να λάβουν υπόψη τους οι ελληνικές Αρχές.

Συμπέρασμα. Τα εκπαιδευτικά συστήματα είναι πιο αποτελεσματικά όταν συνδυάζουν τα καλύτερα στοιχεία της ειδικής εκπαίδευσης και της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς.

Στην Ιρλανδία. Έκανα δυο επισκέψεις στην Ιρλανδία τα τελευταία χρόνια, μίλησα με ακαδημαϊκούς τόσο στην ειδική εκπαίδευση όσο και στη γενική εκπαίδευση και ενημερώθηκα για το τι συμβαίνει στην Ιρλανδία. Η Ιρλανδία για πολλά χρόνια έχει ένα πολύ καλά εδραιωμένο σύστημα ειδικών σχολείων και ειδικών τάξεων ως μέρος των γενικών σχολείων, δηλαδή φροντίζει τα παιδιά με ειδικές ανάγκες και αναπηρίες που βρίσκονται στο φάσμα του αυτισμού.

Τον Νοέμβριο του 2019 στο Ιρλανδικό εθνικό Συμβούλιο για την εθνική εκπαίδευση δημοσίευσε πρόταση για μετάβαση στην πλήρη ένταξη μετά από διαβουλεύσεις με εκπροσώπους από το New Brunswick και την Πορτογαλία σχετικά με τις εμπειρίες τους από την πλήρη ένταξη και σκέφτηκαν ότι θα προχωρήσουν σε αυτό το μοντέλο της ένταξης χωρίς αποκλεισμούς.

Ωστόσο υπήρξε πολύ έντονη αντίδραση στη πολιτική πλήρους ένταξης από τους γονείς και τους εκπαιδευτικούς. Τον Ιανουάριο του 2024 δημοσιεύτηκαν οι τελικές συμβουλές πολιτικής και αντιπροσώπευαν μια σημαντική στροφή 180 μοιρών. Το δελτίο Τύπου αναφέρει: *«Το έγγραφο πολιτικής συνιστά τη σταδιακή ανάπτυξη της διαρκούς υλοποίησης του εκπαιδευτικού συστήματος χωρίς αποκλεισμούς για την Ιρλανδία. Προβλέπεται ότι το σύστημα αυτό θα ενημερωθεί και θα ευθυγραμμίζεται με τα σχετικά άρθρα των Ηνωμένων Εθνών τα οποία επικύρωσε η Ιρλανδία το 2018. Η συμβουλή συνιστά μια σταδιακή μετάβαση με σταδιακές αλλαγές που λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια*

πολλών ετών με τα ειδικά σχολεία και τις τάξεις να παραμένουν μια σημαντική επιλογή τοποθέτησης για μαθητές και γονείς».

Οι συνάδελφοί μου, μου λένε ότι τα ειδικά σχολεία συνεχίζουν να παραμένουν. Άρα η τρέχουσα προσέγγιση είναι συνεπής με την ειδική εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς και απορρίπτει την πλήρη ένταξη. Ελπίζω και η Ελλάδα να ακολουθήσει αυτό το μονοπάτι απόρριψης των γενικών σχολείων και πρέπει να ληφθούν υπόψη όλες οι ανάγκες των ατόμων με ειδικές ανάγκες και αναπηρίες, πριν ληφθεί υπόψη οποιαδήποτε εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς.

Ο συνδυασμός είναι να βρεθεί η χρυσή τομή μεταξύ της ειδικής εκπαίδευσης και της συμπεριληπτικής.

Η πορεία προς τα μπρος. Συμπεραίνεται ότι μετά από πολλά χρόνια ανεπιτυχών προσπαθειών για τη δημιουργία ενός ιδεαλιστικού οράματος πλήρους ένταξης τα εκπαιδευτικά συστήματα σε διαφορετικά μέρη του κόσμου, το Κίνημα της πλήρους ένταξης χωρίς αποκλεισμούς δηλαδή, μπορεί να έχει φτάσει σε ένα τελικό σταυροδρόμι.

Αυτό συνέβη κυρίως μέσω της συνειδητοποίησης της αδυναμίας αποτελεσματικής εκπαίδευσης, η συνέχιση της προώθησης αυτής της αποτυχημένης ατζέντας από τις Υπηρεσίες των Ηνωμένων Εθνών θα μειώσει αναπόφευκτα την αποτελεσματική παροχή εκπαίδευσης για τους νέους με ειδικές ανάγκες και τα συνολικά αποτελέσματα της εκπαίδευσης.

Αυτό έχει πλέον γίνει αντιληπτό από ορισμένες χώρες που εξέταζαν το ενδεχόμενο ένταξης όπως η Ιρλανδία, οι οποίες θεωρούν πλέον ότι ο καλύτερος τρόπος για να προχωρήσουν είναι μέσω της ενσωμάτωσης πτυχών της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς και της ειδικής εκπαίδευσης.

Ελπίζουμε ότι άλλες χώρες συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας θα καταλήξουν σε αυτό το συμπέρασμα.

Εδώ βλέπετε την βιβλιογραφία και τώρα θα ήθελα να πάω στο δεύτερο άρθρο για να δούμε τη συνδιδασκαλία, καθώς επίσης και τις πρακτικές βάσει τεκμηρίων.

Η συνδιδασκαλία είναι κάτι το οποίο προωθείται μαζί με τη συνδιδασκαλία από πολλούς παγκόσμιους Οργανισμούς. Ας δούμε τη συνδιδασκαλία και τις τεκμηριωμένες πρακτικές γιατί αυτό θέλουμε να δούμε τι δουλεύει και τι κάνει πραγματικά τη διαφορά.

Αυτό είναι το βιβλίο περί συμπεριληπτικής ειδικής εκπαίδευσης του 2014. Γράφοντάς το και κάνοντας έρευνα εντόπισα ότι υπάρχουν οκτώ βασικές πρακτικές για τα παιδιά με ειδικές ανάγκες και αναπηρίες. Επίσης συνειδητοποίησα σε σχέση με όλες αυτές τις πρακτικές ότι όλα τα παιδιά σε όλα τα σχολεία συμπεριλαμβανομένων και των ειδικών μπορούσαν να βελτιώσουν τα αποτελέσματά τους χρησιμοποιώντας αυτές τις τεκμηριωμένες πρακτικές.

Πριν μερικά χρόνια μαζί με την Deborah Greaves μια δασκάλα εκπαιδεύτρια σε σχολεία ειδικών αναγκών καταλήξαμε σε αυτό το βιβλίο εξετάζοντας και κάποιες στρατηγικές σχετικά με αυτές τις οκτώ πρακτικές φτιάξαμε μάλιστα και video στο Youtube όπου φαίνεται πως η κάθε στρατηγική χρησιμοποιείται σε διάφορα επίπεδα για το Δημοτικό σε διάφορες χώρες, ακόμη και στη Δευτεροβάθμια.

Οι δάσκαλοι βλέπουν άλλους δάσκαλους να χρησιμοποιούν αυτές τις τεχνικές στο Youtube, μπορούν να τα δουν, να τα ξαναδούν, οπότε και να τις εφαρμόσουν τελικά. Ποιες είναι αυτές οι οποίες προέκυψαν; Αφορούν τις μεταγνωστικές στρατηγικές, συνεργατική μάθηση, διδασκαλία, διαμορφωτική αξιολόγηση, ανάλυση λειτουργίας συμπεριφοράς, σχέσεις δασκάλου – μαθητή, συμμετοχή των γονέων και άμεση διδασκαλία.

Ας τις δούμε μία – μία και μετά να τις κουβεντιάσουμε κιόλας. Κατ' αρχήν τι σημαίνει τεκμηριωμένη πρακτική. Μετά από μακρά έρευνα και όχι μόνο μία, βλέπουμε ότι όλα αυτά αφορούν πρακτικές και προγράμματα που αποδεικνύονται από έρευνες υψηλής ποιότητας. Με συγκεκριμένες μεθοδολογίες αποδεικνύεται ότι αυτές οι πρακτικές είναι αποτελεσματικές και όχι μόνο. Όχι μόνο δηλαδή ότι υπάρχει 5% βελτίωσης στην ικανότητα ανάγνωσης, αλλά πολύ παραπάνω. Βλέπουμε πόσο μεγάλο αντίκτυπο μπορούν να έχουν κάποιες διαφορετικές πρακτικές.

Έχουμε πάρα πολλές πηγές στο Google ένα ευρύ φάσμα πηγών, δεδομένα, κριτικές, αναλύσεις, συνθετικές έρευνες όπου μας αποδεικνύουν το πόσο καλές είναι αυτές οι μέθοδοι και πρακτικές. Επίσης υπάρχει εργαλειοθήκη διδασκαλίας και μάθησης, η εγκυκλοπαίδεια Best evidence Encyclopedia και το What Works Clearinghouse στις Ηνωμένες Πολιτείες, καθώς και του John Hattie's «Σύνθεση της μετανάλυσης» ο οποίος είναι Νεοζηλανδός ακαδημαϊκός, ο οποίος για πολλά χρόνια συνέλλεξε όλες τις αναλύσεις και μεταanalύσεις που αφορούσαν κάθε είδους παρέμβαση, τις συνδύασε και τις εξέδωσε σε ένα βιβλίο το 2009.

Όλο αυτό το corpus της μελέτης δείχνει πως υπάρχουν αποτελεσματικές πρακτικές που πραγματικά μπορούν να στηρίξουν μια πιο αποτελεσματική εκπαίδευση, δηλαδή ακριβώς αυτό το οποίο προτείνω εγώ αλλά με ένα πιο τεκμηριωμένο τρόπο.

Τα μεγέθη τώρα. Είναι σημαντικοί παράγοντες για να αξιολογήσουμε κατά πόσο μια παρέμβαση είναι αποτελεσματική ή όχι, κατά πόσο φτάνει το μέσο το effect size όπως το ονομάζουμε. Είναι μια μέθοδος μέτρησης.

Ο Hattie βρήκε ότι το μέσο ES (δηλαδή Effect Size) μπορεί να φτάσει μέχρι 0,4%. Εμείς αναζητούμε παρεμβάσεις με effect size που θα έχει τουλάχιστον 0,4% για να θεωρηθεί μια τεκμηριωμένη πρακτική. Εδώ βλέπετε ορισμένα παραδείγματα: το feedback από τους σπουδαστές, τις σχέσεις διδάσκοντος και μαθητή, δεξιότητες, συνεργατική μάθηση, ανάκτηση ικανότητας ανάγνωσης και βλέπετε ποια είναι τα αποτελέσματα.

Μετά από μακρά έρευνα αντιλαμβάνεται κανένας την αποτελεσματικότητα και το πόσο ουσιώδες μπορεί να είναι το αντίκτυπο στα αποτελέσματα των μαθητών.

Εδώ βλέπετε ότι η δουλειά στο σπίτι στη Δευτεροβάθμια πέφτει λίγο πιο κάτω. Η ικανότητα ομαδοποίησης που είναι σημαντική και χρησιμοποιείται ευρύτατα σε όλο τον κόσμο, βλέπετε όμως το effect size 0,12% άρα συνολικά δεν φέρνει ένα ικανοποιητικό αποτέλεσμα.

Και κάτι που ακόμη χρησιμοποιείται και στις Ηνωμένες Πολιτείες αλλά πολύ λιγότερο και στο Μπαρμπάντος βλέπει κανένας ότι τα

πάνε συνολικά χειρότερα. Ο Hattie μας αφήνει αυτό το παράθυρο για να δούμε τι είναι αυτό που δουλεύει και τι είναι αυτό που δεν δουλεύει.

Στη συναίνεση σχετικά με όλες αυτές τις κύριες πηγές. Εξετάζοντας τις πηγές είναι σαφές ότι υπάρχουν αυτές οι οκτώ καλές πρακτικές που έχουν πολύ παραπάνω από το μέσο όρο μέγεθος επίδρασης σε όλες τις πτυχές. Μπορούν να βελτιώσουν κάποια αποτελέσματα και κάποια άλλα όχι, συμπεριλαμβάνοντας βέβαια και την συνδιδασκαλία.

Ωστόσο κάποιος πεπειραμένος δάσκαλος μπορεί να αναγνωρίσει ποια δεν είναι καλή πρακτική και να μη τη χρησιμοποιήσει, επιλέγοντας να χρησιμοποιήσει κάτι πιο κατάλληλο. Με μελέτες που διεξήχθησαν σε σχολεία της Νέας Ζηλανδίας διαπιστώθηκε ότι το προσωπικό γνώριζε πολύ καλά την αποτελεσματικότητα και τις αρνητικές συνέπειες της ομαδοποίησης ικανοτήτων, αλλά ατυχώς εξακολουθεί να τη χρησιμοποιεί ούτως ή άλλως.

Από τη Hattie είναι σαφές ότι με μέγεθος επίδρασης 0,12 η ομαδοποίηση ικανοτήτων δεν είναι μια καλή πρακτική. Κι όμως βλέπετε ότι κάπου επιμένουν, σου δίνουν ένα τεστ σου βάζουν ένα βαθμό A, B, ή Γ, και βάσει του αποτελέσματος αυτού... πώς να το πω... μπορεί να είναι δραστικό, αλλά δεν είναι αποτελεσματική μέθοδος.

Αυτό που έχουμε στο Μπαρμπάντος στα 11 χρόνια τους διαχωρίζεις εντελώς και ανάλογα με την ικανότητά τους έτσι όπως την κρίνεις εσύ, τους βάζεις σε διαφορετικά σχολεία. Το Ability grouping δηλαδή σίγουρα δεν είναι μια καλή πρακτική και υπάρχουν και τρεις μελέτες που έχουν γίνει στο Ability grouping και δείχνουν ακριβώς αυτό το πράγμα.

Δεν λειτουργεί, δεν είναι αποτελεσματική, δεν είναι αποδεκτή τελικά δεν θα έπρεπε να είναι και παρ' όλα αυτά χρησιμοποιείται ευρύτατα. Γιατί; Ενώ δεν έχει κατά την άποψή μου κανένα νόημα.

Τα σιλ μάθησης, που είναι κάτι πολύ διαδεδομένο και στη Νέα Ζηλανδία, στην Αυστραλία και τα λοιπά ότι όλα τα παιδιά έχουν διαφορετικά σιλ μάθησης και πρέπει να τα προσέχομε πολύ καλά. Αυτό όμως δεν αποδεικνύεται από τις καλές πρακτικές, το σκεπτικό είναι ότι

διαφέρουν στην προτίμηση της οπτικής, της ακουστικής, της τακτικής ή της αισθητικής τους και ότι η διδασκαλία θα έπρεπε να ταιριάζει με αυτές τις προτιμήσεις.

Δεν υπάρχει όμως κανένα αποδεκτό μοντέλο. βλέπουμε 71 σχήματα με 13 κύρια μοντέλα, ορισμένες αλληλοεπικαλυπτόμενες έννοιες, αλλά περιορισμένη συγκρισιμότητα μοντέλων, πληθώρα λιστών ελέγχου για τη μέτρηση, το σιλ μάθησης, αλλά σε κάθε περίπτωση έλλειψη αξιοπιστίας, οπότε και έλλειψη αποδεικτικών στοιχείων.

Υπάρχει μικρή εμπειρική υποστήριξη που να τεκμηριώνει δηλαδή τις οδηγίες που αφορούν το σιλ μάθησης. Κάποιοι μαθητές μπορεί η μαθησιακή τους εμπειρία να μη ταιριάζει τόσο πολύ σε μια οπτική διαδικασία και τα λοιπά, αυτό όμως δεν σημαίνει τίποτα. Το συμπέρασμα είναι ότι η αντίθεση μεταξύ της δημοτικότητας των σιλ μάθησης και της έλλειψης αξιόπιστων αποδεικτικών στοιχείων για τη χρησιμότητά του είναι εντυπωσιακή και ανησυχητική. Μπορεί να χρησιμοποιούνται ευρύτατα σε όλο τον κόσμο έννοιες, αλλά δεν υπάρχουν αποδείξεις όπως είπα και πριν.

Και εν τάχει προσπαθώ να σας εξηγήσω και πάω πολύ γρήγορα γιατί ήδη μιλάω πολύ ώρα, τα οκτώ βασικά πράγματα που θέλω να κρατήσετε είναι μεταγνωστικές στρατηγικές, διαμορφωτική αξιολόγηση, η μεταγνωστική στρατηγική όπως αναφέρει και ο Hattie μας δείχνει ξεκάθαρα ότι οι καλές πρακτικές οι τεκμηριωμένες πρακτικές μπορούν να φέρουν οπωσδήποτε θετικά αποτελέσματα ή ότι τα σιλ μάθησης είναι σημαντικά αλλά όχι καθοριστικά.

Σαφώς υπάρχουν διαφορές, αλλά δεν μπορούν να καθορίσουν 100% τον τρόπο διδασκαλίας. Η αμοιβαία διδασκαλία χρησιμοποιεί τις δεξιότητες της σύνοψης κειμένου, της δημιουργίας ερωτήσεων και τα λοιπά, για να διασφαλίσει ότι οι μαθητές κατανοούν αυτό που διαβάζουν και η εννοιολογική χαρτογράφηση είναι μια στρατηγική που βασίζεται σε προηγμένες γνώσεις και χρησιμοποιείται σε όλους τους τομείς του Προγράμματος σπουδών για να καταδείξει τη σχέση μεταξύ των ιδεών. Για παράδειγμα: ξεκινήστε τα μαθήματα με έναν εννοιολογικό χάρτη, ως επισκόπηση.

Η διαμορφωτική αξιολόγηση όπως και πάλι μας λέει η Hattie στο βιβλίο της το 2009 μας βγάζει ένα αποτέλεσμα 0,73 βλέπετε τη ταξινόμηση σε κάθε καλή πρακτική. Συλλέγοντας πληροφορίες σχετικά με την εργασία των μαθητών για την παροχή συνεχούς ανατροφοδότησης, οι μαθητές μπορούν να κάνουν αλλαγές, ή οι εκπαιδευτικοί να προσαρμόσουν τις στρατηγικές για να βελτιστοποιηθεί η μάθηση.

Σκοπός είναι να παρακινηθούν οι εκπαιδευόμενοι, η ανατροφοδότηση πρέπει να είναι έγκαιρη, λιτή και επικοινωνιακή. Η διαμορφωτική αξιολόγηση και η ανατροφοδότηση παρέχουν καθοδήγηση στους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές σε μικρές ομάδες και αξιολογώντας που βρίσκονται αρχικά οι μαθητές και αξιολογώντας και τα κενά τους συν τω χρόνω σχεδιάζουν τις πιο κατάλληλες δραστηριότητες για να διευκολύνουν τη μάθηση.

Με άλλα λόγια δώστε ανατροφοδότηση. Όχι στο τέλος όταν τελειώσει η δουλειά, αλλά κατά τη διάρκεια της εργασίας, ώστε να το εμπεδώσουν οι μαθητές και να ενσωματώσουν τη γνώση αυτή καθώς προχωρούν και προφανώς το τελικό αποτέλεσμα θα είναι πολύ καλύτερο.

Αυτό αλλάζει εντελώς τον τρόπο αξιολόγησης. Το να κάνεις κατά τη διάρκεια αξιολόγηση βοηθάει τα παιδιά να βελτιώσουν το τελικό τους αποτέλεσμα και τον τρόπο που μαθαίνουν. Η συνεργατική μάθηση 0,59 εκπαιδευτική χρήση μικρών ομάδων όπου οι μαθητές συνεργάζονται, οι δραστηριότητες συνεργατικής μάθησης πρέπει να περιλαμβάνουν θετική αλληλεπίδραση, τα παιδιά να συμμετέχουν και κοινωνικά και μαθησιακά.

Χρησιμοποιώντας αυτό το εργαλείο μπορούμε να τους στηρίξουμε ώστε να αρχίσουν να συνεργάζονται με ένα τρόπο έργα συνδιδασκαλία να γίνεται και ομότιμη. Οι μαθητές κατά μία έννοια να ενεργούν ως εκπαιδευτές εδώ. Η μορφή ποικίλλει ανάλογα με τη δομή σε ένα ευρύ φάσμα τομέων του προγράμματος.

Πάντοτε μιλάμε για μια εμπειρία δυναμική, συνεχή και ανεξάρτητη. Αυτό είναι που θα φέρει τα καλά αποτελέσματα.

Ο κάθε μαθητής αξιολογείται και το αποτέλεσμα ανακοινώνεται και δίνεται όχι μόνο ατομικά αλλά και στην ομάδα. Για να

φτάσει ένα καλό αποτέλεσμα, θα πρέπει όλη η ομάδα να συμμετέχει. Μόνο έτσι γίνεται αποδεκτό το καλό αποτέλεσμα και αυτό λειτουργεί πάρα πολύ θετικά για όλη την ομάδα. Η θετική αλληλεξάρτηση και αλληλεπίδραση μπορεί να κάνει τους μαθητές να πετύχουν καλύτερα τους στόχους τους.

Αυτό έχει καλύτερα αποτελέσματα διότι μπορείς με αυτή τη διαδικασία να κρατήσεις καλύτερα την προσοχή των παιδιών.

Λειτουργική συμπεριφορική ανάλυση. Εδώ εξετάζεται η αλληλεπίδραση, τα πλάνα παρέμβασης, μέσα από μια διαδικασία που αφορά παρατήρηση, συλλογή δεδομένων, χρήση αυτών γίνεται η επιλογή παρεμβάσεων, το κατάλληλο κείμενο και μπορεί να μην είναι η πιο συναρπαστική προσέγγιση αλλά σε κάθε περίπτωση φέρνει πολύ καλά αποτελέσματα.

Ένα παράδειγμα για να το καταλάβετε να χρησιμοποιήσει κανένας κάτι πολύ περιγραφικό όπου παρά τις αντιθέσεις στις ομάδες ενισχύεται η κατάλληλη συμπεριφορά και αντίδραση των μαθητών.

Όλα αυτά τα πράγματα συνδυαστικά, δεν είναι καινούργια. Η άμεση Οδηγία 1,59, η άμεση διδασκαλία είναι μια περιοριστική, η καθοδηγούμενη από τον δάσκαλο προσέγγιση που χρησιμοποιείται προσεκτικά σχεδιασμένα μαθήματα για τη διδασκαλία ειδικών δεξιοτήτων σε μικρά και διαδοχικά βήματα.

Οι εκπαιδευτικοί καθορίζουν τις γνώσεις και τις δεξιότητες, θεσπίζουν κριτήρια για την αξιολόγηση, αναπτύσσουν τη συμμετοχή των μαθητών, παρέχουν πληροφορίες, βοηθούν τα παιδιά και παρέχουν ατομική ανατροφοδότηση.

Η συμμετοχή των γονέων τόσο στο σχολείο όσο και στο σπίτι. Έχει βρεθεί ότι είναι μια πολύ αποτελεσματική στρατηγική για τη βελτίωση του αποτελέσματος. Εγώ αυτό το έχω διαπιστώσει και σα δάσκαλος και σαν ψυχολόγος το να είναι ο καλύτερος τρόπος για να βελτιώσετε και τη συμπεριφορά και το μαθησιακό αποτέλεσμα του παιδιού, εφόσον συνεργάζεται με τους γονείς.

Και αυτό υπάρχει μέσα στο βιβλίο. Πέρα των Newsletters, υπάρχουν ημερολόγια, επισκέψεις, συμμετοχή των γονέων, υπάρχουν διάφοροι τρόποι που μπορείτε να χρησιμοποιήσετε στη λογική της

συμμετοχής των γονέων. Εγώ ενθάρρυνα ακόμη τους γονείς να υπάρχει μια συνάντηση πριν καν ξεκινήσουν το σχολείο. Δίδασκα κάποτε σε μια τάξη με 15 παιδιά και μου είπαν «πρέπει να επισκεφθείς τους γονείς στο σπίτι κατά τη διάρκεια των διακοπών». Ήταν ένα σχολείο για παιδιά με ειδικές ανάγκες και πραγματικά τα αποτελέσματα ήταν τόσο καταπληκτικά, ποτέ δεν είχα καλύτερα. Δούλευαν σε ομάδες, συνεργάζονταν.

Ένας μεταπτυχιακός σπουδαστής μου που διδάσκει σε ένα σχολείο με 350 παιδιά δίνει το τηλέφωνό του σε όλους ώστε να έχουν αυτή την αίσθηση ότι μπορούν ανά πάσα στιγμή να έχουν επαφή μαζί του.

Επίσης η σχέση σπουδαστή και καθηγητή η οποία είναι πάρα πολύ σημαντική και θα πρέπει να εδράζεται στον σεβασμό και του σπουδαστή και της οικογένειάς του με σεβασμό στις επιλογές τους, στα προβλήματά τους, στις ιδιαιτερότητές τους. Αναπτύσσεται μια ιδιαίτερη σχέση η οποία βεβαίως απαιτεί μια ικανότητα ανάπτυξης διαπροσωπικών σχέσεων. Πρέπει να μπορείς να ακούς και επίσης να μπορείς να λειτουργείς μέσα σε μία ομάδα, να μπορείς να μπαίνεις σε μια διαδικασία συναίνεσης και όχι σύγκρουσης.

Και βεβαίως αν ένας καθηγητής, ένας δάσκαλος τα έχει όλα αυτά θα αναρωτηθεί κανένας: γιατί δεν χρησιμοποιείται παντού. Χρησιμοποιούνται σε κάποιο βαθμό σε κάποιες χώρες, αλλά έχει διαπιστωθεί ότι εκεί που χρησιμοποιούνται όλα αυτά, και κυρίως ο σεβασμός και η συνεργασία, έχοντας και το feedback των παιδιών, βλέπουμε ότι εκεί έχουμε και τα καλύτερα αποτελέσματα. Στο τέλος κάθε μαθήματος επαρκεί ένα 5λεπτο feedback απ' όλους τους μαθητές.

Τώρα η συνδιδασκαλία. Η Hattie παίρνει 0,21 και θα θυμάστε ότι οτιδήποτε είναι κάτω από 0,4 εμφανίζεται ως αρνητικό. Γιατί όμως συνιστάται παρ' όλα αυτά ευρέως για τη διδασκαλία παιδιών με ειδικές ανάγκες; Μπορείτε να δείτε ένα video το οποίο υποστηρίζει παρ' όλα αυτά τη συνδιδασκαλία, μπορεί να μην είναι η μαγική συνταγή αλλά χρησιμοποιώντας αυτή τη διαδικασία της συνδιδασκαλίας όσο πιο αποτελεσματικά μπορείτε, εφόσον το κρίνετε εσείς και βλέπετε αποτελέσματα θα προχωρήσετε.

Είναι σημαντικό να τη συμπεριλάβετε προσδιορίζοντας έξι μοντέλα μαζί με όλα τα υπόλοιπα τα οποία σας παρέθεσα. Συνδυάζοντας όλα αυτά, μπορείτε να έχετε το πιο ουσιαστικό αποτέλεσμα.

Υπάρχουν έξι μοντέλα συνδιδασκαλίας. Η εφαρμογή της συνδιδασκαλίας και το έχουμε δει και σε έρευνα που κάναμε και μάλιστα με ένα Πολωνό συνάδελφο εκδώσαμε και ένα άρθρο. Έχουν εφαρμοστεί στις Ηνωμένες Πολιτείες, στην Αυστραλία, στη Φιλανδία, την Ιρλανδία, την Ελλάδα και τη Γερμανία. Έχουν προκύψει μάλιστα και πέντε βασικές συστάσεις για βέλτιστες πρακτικές που αφορούν ακριβώς τη συνδιδασκαλία.

Πρέπει να το δείτε σε μια διαδικασία όπου ένας δάσκαλος βοηθά τον άλλον και ο ένας μαθαίνει από τον άλλον, μέσα από την καθιέρωση συναντήσεων και πρωτοκόλλων ρουτίνας. Βεβαίως αυτό χρειάζεται χρόνο και προγραμματισμό. Χρειάζεται και χρόνος για το debriefing μετά τις συναντήσεις σας. Όλα αυτά απαιτούν συνεχή κατάρτιση για το πώς αναπτύσσονται οι καλές πρακτικές σε ένα δεδομένο περιβάλλον ή σε κάποιο άλλο και πάντοτε βεβαίως οι παρεμβάσεις θα πρέπει να είναι σύμφωνες με τις ανάγκες των παιδιών.

Σε αυτά καταλήξαμε και σε ένα άλλο άρθρο που γράψαμε. Εάν θέλετε να το διαβάσετε μαζί και με όλη τη βιβλιογραφία που χρησιμοποίησα, μπορείτε να μου στείλετε ένα e-mail. Ελπίζω όσα σας είπα να ήταν χρήσιμα και είμαι στη διάθεσή σας να απαντήσω σε οποιαδήποτε ερώτηση. Εδώ έχετε και το e-mail μου, είμαι στη διάθεσή σας για να σας απαντήσω, δίνω ξανά τον λόγο στο Δημήτρη.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ: Ευχαριστούμε Garry για την ενδελεχή παρουσίασή σου σχετικά με τις διαφορετικές απόψεις της ειδικής εκπαίδευσης. Έχουμε επτά ερωτήσεις από έξι δασκάλους εκπαιδευτικούς και φυσικά μπορεί να υπάρξουν και επιπλέον ερωτήσεις, πέρα αυτών των αρχικών.

Θα προχωρήσουμε με τις ερωτήσεις στα αγγλικά. Πως μπορούμε να συμπεριλάβουμε παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στα νηπιαγωγεία, όταν η κατάσταση στην Ελλάδα πολύ συχνά υπάρχει μόνο ένας νηπιαγωγός για πολλά παιδιά και όταν τα σχολεία δεν έχουν αρκετούς πόρους.

G. HORNBY: Εξαιρετικό το ερώτημα και σχετίζεται με αυτό που έγινε πρόσφατα στα Μπαρμπάντος. Το Υπουργείο έχει συνάντηση την επόμενη εβδομάδα για να επιληφθεί του θέματος. Έχουν πάρα πολλά παιδιά στο νηπιαγωγείο και είναι δύσκολο ένας νηπιαγωγός ή ένας εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας να διαχειριστεί τόσα παιδιά. Είναι θέμα πόρων.

Όταν ήμουν εκπαιδευτικός ψυχολόγος στη Νέα Ζηλανδία είχαμε την τέλεια λύση. Ήμουν ψυχολόγος στην περιοχή του Όκλαντ, υπήρχε ένα νηπιαγωγείο στην περιοχή που είχε δημιουργήσει μια ειδική ομάδα παιδιών με ειδικές ανάγκες μέσα στο γενικό νηπιαγωγείο. Υπήρχαν έξι παιδιά και υπήρχε και ένας δάσκαλος εκπαιδευτικός για παιδικά με ειδικές ανάγκες για να βοηθήσει τα παιδιά αυτά να ενσωματωθούν και να επιτρέψει και στα άλλα παιδιά να δουλέψουν με τους εκπαιδευτικούς.

Ο ειδικός εκπαιδευτικός για παιδιά με ειδικές ανάγκες επικεντρωνόταν σε αυτά τα παιδιά προσπαθώντας να τα βοηθήσει να ενταχθούν. Είχε ένα φάσμα παιδιών με ειδικές ανάγκες, οπότε το να υπάρχει σε νηπιαγωγείο και δεύτερος εκπαιδευτικός είναι σημαντικό, ο οποίος θα ασχολείται βέβαια με τα συγκεκριμένα παιδιά.

Όταν όμως μετά από μερικά χρόνια πάρθηκε η απόφαση για το συμπεριληπτικό σχολείο καταργήθηκε αυτό το τμήμα ειδικών αναγκών και σκέφτηκαν ότι θα υπάρχουν δυο δάσκαλοι που θα δουλεύουν μαζί, οπότε θα υπήρχε πλήρης ένταξη.

Αν υπάρχει επιπλέον εκπαιδευτικός που είναι εκπαιδευμένος να διαχειριστεί αυτά τα παιδιά, θα ήταν φανταστικό έτσι ώστε να μην υπάρχουν αποκλεισμοί. Αλλά είναι απαραίτητο να υπάρχει δεύτερος εκπαιδευτικός εκπαιδευμένος γιατί το να υπάρχει ένας να διαχειρίζεται 25 ή 35 παιδιά, δημιουργείται μεγάλο πρόβλημα. Συνήθως ένας εκπαιδευτικός θα ασχολείται με ένα παιδί με ειδικές ανάγκες που θα του καταλαμβάνει τον περισσότερο χρόνο και θα παραμελεί όλα τα υπόλοιπα παιδιά.

Ένας εκπαιδευτικός επισκέφτηκε ένα σχολείο με ειδικές τάξεις για παιδιά με ειδικές ανάγκες σε ένα σχολείο γενικό 300 παιδιών. Τα παιδιά με ειδικές ανάγκες είχαν πολλά προβλήματα γιατί υπήρχε ένας

εκπαιδευτικός για κάθε 10 παιδιά και δεν υπήρχε δεύτερος εκπαιδευτικός για να βοηθήσει.

Και στην Ιρλανδία αποφασίστηκε ότι για να έχουμε αποτέλεσμα στις τάξεις για παιδιά με ειδικές ανάγκες χρειάζεται ένας εκπαιδευτικός ανά 6 μαθητές με ειδικές ανάγκες. Γιατί διαφορετικά δεν μπορεί να υπάρξει πρόοδος. Υπάρχει μεγάλη πίεση για τον εκπαιδευτικό.

Ο εκπαιδευτικός ήταν εξαιρετικός, βοηθούσε τα παιδιά, δούλευε νυχθημερόν για να διαχειριστεί αυτά τα 10 παιδιά, αλλά πόσο καιρό μπορεί να το κάνει αυτό, πριν ουσιαστικά καταπονηθεί πλήρως; Αυτό βέβαια μας επιστρέφει ξανά στους πόρους, ότι πρέπει πραγματικά να κατανοήσουμε ότι χρειαζόμαστε περισσότερους εκπαιδευτικούς ειδικής εκπαίδευσης, για να διαχειριστούμε το σύνολο των παιδιών που χρειάζονται ειδική εκπαίδευση.

Στη Βιρτζίνια οι εκπαιδευτικοί πληρώνονται τα διπλάσια από ό,τι πληρώνονται οι εκπαιδευτικοί στα Μπαρμπάντος και καταλαβαίνετε τι σημαίνει αυτό ότι πολλοί εκπαιδευτικοί αν δεν πληρώνονται και καλά, δημιουργείται μεγάλο πρόβλημα ιδιαίτερα όταν καλούνται να διαχειριστούν παιδιά με ειδικές ανάγκες. Άρα και τα χρήματα και οι αμοιβές είναι σημαντικές.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ: Υπάρχει μια άλλη ερώτηση Garry σχετική. Πιστεύετε ότι οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες όπου μαθητές με ανάγκες ειδικής εκπαίδευσης ή όχι, ζητείται να συνεργαστούν μεταξύ τους; Βοηθάει στην επιτυχία της ειδικής εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς και γιατί; Δηλαδή μιλάμε για τη συνεργασία μαθητών.

G. HORNBY: Είναι πιθανό και χρήσιμο. Συχνά οι γονείς που δεν έχουν προβλήματα ή δεν έχουν αναπηρίες μπορεί να έχουν αντίρρηση. Αλλά πιστεύω ότι τα παιδιά που συμμετέχουν σε τέτοιου είδους συνεργασίες επωφελούνται περισσότερο από τα παιδιά με αναπηρίες. Η γυναίκα μου στη Νέα Ζηλανδία δούλευε σε ένα ειδικό σχολείο με παιδιά με αναπηρίες το οποίο βρισκόταν δίπλα σε ένα γενικό σχολείο και το προαύλιό τους ενωνόταν.

Υπήρχε δηλαδή μια διάδραση μεταξύ των παιδιών, τα παιδιά δηλαδή με αναπηρία έπαιζαν με τα παιδιά του γενικού σχολείου και

πολλές φορές καλούσαν παιδιά με αναπηρίες και ειδικές ανάγκες να συμμετέχουν στο μάθημά τους και το αντίθετο. Οπότε τα παιδιά που προσφέρονταν να βοηθήσουν τα παιδιά με αναπηρίες ήταν πιο γρήγορα στο να ξεπεράσουν τα δικά τους μαθησιακά προβλήματα προσπαθώντας να βοηθήσουν τα παιδιά με αναπηρίες. Άρα πραγματικά θα ενθάρρυνα τέτοιου είδους διαδράσεις μεταξύ των μαθητών.

Βλέπουμε πολλαπλά τέτοια παραδείγματα ιδιαίτερα όταν αυτή η διάδραση γίνεται σε κρίσιμα ηλικιακά στάδια, 13-14 ετών. Έχουμε δηλαδή μαθητές οι οποίοι πηγαίνουν σε σχολεία παιδιών με αναπηρίες και βοηθούν αυτά τα παιδιά με την ανάγνωση, τη γραφή και υπό αυτή την έννοια τα παιδιά που δεν έχουν κάποια προβλήματα νιώθουν αυτή την ευθύνη να βοηθήσουν τα άλλα παιδιά.

Έτσι επαφίεται στους εκπαιδευτικούς όμως να μιλήσουν με τους γονείς για να πείσουν αυτούς τους γονείς ότι αυτή η διάδραση είναι προς όφελος και των δικών τους παιδιών, οπότε από την έρευνα που έχουμε και τα στοιχεία που έχουμε μέχρι στιγμής θα ενθάρρυνα οπωσδήποτε κάτι τέτοιο.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ: Έχουμε πέντε ακόμη ερωτήσεις. Μια από αυτές είναι η παράλληλη στήριξη, δηλαδή το μοντέλο της συνδιδασκαλίας στην Ελλάδα με άλλα λόγια. Μπορεί η παράλληλη στήριξη να πετύχει τους στόχους της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς;

G. HORNBY: Θα έλεγα ναι. Όλες οι μορφές συνδιδασκαλίας πρέπει να ληφθούν υπόψη. Πραγματικά πρέπει να ενθαρρύνουμε τέτοιου είδους συνδιδασκαλία. Πρέπει όμως να κατανοήσουμε παράλληλα ότι η συνδιδασκαλία από μόνη της σύμφωνα με τον John Hattie δεν βοηθά χωρίς να υπάρχει τεκμηρίωση του πως θα γίνεται.

Στη συνδιδασκαλία πρέπει να βρεθεί η χρυσή τομή αλληλοβοήθειας των εκπαιδευτικών τι ακριβώς κάνει ο ένας, τι κάνει ο άλλος. Στο τέλος θα πρέπει να υπάρξει μια ανάλυση. Από μόνη της δεν βοηθάει την εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς, αλλά αναλύοντας τους ρόλους και των δύο εκπαιδευτικών και την καλή τους διάδραση μπορεί πραγματικά να μας δώσει τεκμηρίωση για το πώς αυτή η συνδυαστική ή η παράλληλη στήριξη μπορεί να βοηθήσει.

Ναι, μπορεί. Είναι η απάντηση, αλλά δεν γίνει με τον σωστό τρόπο και με τη σωστή διάδραση μεταξύ των εκπαιδευτικών, θα είναι μάλλον άκυρη.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ: Θα ήθελα να προσθέσω κάποιες λεπτομέρειες στην απάντησή σας. Πραγματοποιήσαμε μια έρευνα με τον Τρύφωνα Μαυρομαλιά στην Ελλάδα το 2016 και συνειδητοποιήσαμε ότι το μοντέλο συνδιδασκαλίας είναι ένα στατικό μοντέλο, μια μορφή της βιβλιογραφίας που λέει ότι ο ένας διδάσκει, δηλαδή αυτός που εκπαιδεύει είναι ο εκπαιδευτικός της γενικής εκπαίδευσης και μετά υπάρχει και της ειδικής. Αυτή η μορφή διδασκαλίας δεν φέρει τα κατάλληλα αποτελέσματα.

Είχαμε κι άλλη μία μελέτη, η οποία δημοσιεύτηκε πέρσι και βρήκαμε ότι η συνεργασία αυτού του συνεργατικού μοντέλου διδασκαλίας μεταξύ του γενικού εκπαιδευτικού και του εκπαιδευτικού ειδικής εκπαίδευσης ήταν πολύ χαμηλού επιπέδου.

Άρα αυτό μας δείχνει ότι πολλές φορές κάποιες καλές ιδέες αν δεν λειτουργήσουν σωστά, δεν μπορούν να φέρουν τα καλύτερα αποτελέσματα. Άρα δεν είναι το καλύτερο παράδειγμα αυτό που χρησιμοποιούμε στην Ελλάδα.

G. HORNBY: Ναι. Παράλληλη μελέτη που έχουμε πραγματοποιήσει κι εμείς, έχουμε δει ότι η συνδιδασκαλία έχει διαφορετικές μορφές από χώρα σε χώρα. Η κατάρτιση, οι πόροι παίζουν σημαντικό ρόλο, άρα σε ευχαριστώ Δημήτρη για τη συμβολή σου.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ: Κάποιοι στο Υπουργείο Παιδείας αναφέρονται επίσης και στον παράγοντα της κουλτούρας και προάγεται η συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευτικών αλλά δεν ισχύει στην πραγματικότητα.

Υπάρχει ένα άλλο ερώτημα για τον ολοκληρωμένο σχεδιασμό της μάθησης. Ας διαβάσω πρώτα την ερώτηση: Θα πρέπει να υπάρχει ένας ενιαίος καθολικός σχεδιασμός διδασκαλίας για το σχολείο ή και εκτός, ώστε να πετύχει η συμπεριληπτική εκπαίδευση; Βεβαίως εν προκειμένω μιλάμε για τα σχολεία.

G. HORNBY: Για ένα καθολικό σχεδιασμό στην αρχιτεκτονική του κατ' αρχήν. Αλλά όταν αναφερόμαστε στον καθολικό σχεδιασμό στην

εκπαίδευση, τούτου βεβαίως αφορά το ωρολόγιο πρόγραμμα. Ένα και μοναδικό σχεδιασμό δηλαδή.

Γενικώς είναι μια χρήσιμη ιδέα, μπορούμε να τη χρησιμοποιούμε στο βαθμό που μπορούμε, προέρχεται από την αρχιτεκτονική ιδέα κατά τον σχεδιασμό ενός κτιρίου όπου πρέπει να είναι τέτοιος ώστε όλοι να έχουν πρόσβαση σε αυτό. Το σπίτι που είμαι τώρα, χωρίς να έχω εγώ καμία αναπηρία είναι πολύ δύσκολο να το περιηγηθώ και για να κατέβω στην παραλία είναι ένα σωρό τα σκαλιά και τα λοιπά.

Σε κάποια άλλα σημεία δεν υπάρχει ράμπα για να μπει σε ένα κτίριο, είναι πάρα πολύ δύσκολο να παρκάρεις και να ξεπαρκάρεις, αν λοιπόν εφαρμόσουμε αυτή τη λογική στην εκπαίδευση θα πρέπει να έχουμε μια γκάμα όσο το δυνατό ευρύτερη για όλα τα παιδιά και αυτό να αφορά και τα μαθήματα που τους δίνουμε να κάνουν. Τα παιδιά ανταποκρίνονται με διαφορετικό τρόπο, άρα θα πρέπει να αξιολογούνται και με διαφορετικό τρόπο.

Πρόκειται για ένα τρόπο σκέπτεσθαι. Δηλαδή που πρέπει να εστιάσεις, πώς να εστιάσεις σε αυτό, αλλά και πάλι χρησιμοποιώντας τις τεκμηριωμένες πρακτικές. Δεν είναι πάντοτε εύκολο να έχει μαθησιακά αποτελέσματα όταν το ίδιο ομοιόμορφα όταν μιλάμε για ένα ευρύ φάσμα πρακτικών και παιδιών βεβαίως. Τα παιδιά με διάσπαση προσοχής, με αυτισμό αυξάνει ο αριθμός τους στα Μπαρμπάντος.

Έχουμε ένα παιδί στην τάξη για το οποίο χρειάζεται ένας ειδικός σχεδιασμός. Αυτό ίσως να γινόταν γιατί είναι ένα, όταν όμως έχει δύο ή τρία με διαφορετικές ανάγκες είναι πάρα πολύ δύσκολο να βρεθεί ένας τρόπος για το καθένα. Αλλά βεβαίως το αποτέλεσμα πάντοτε κρίνεται στο τέλος.

Υπάρχουν δυο άρθρα τα οποία έχουν δημοσιευτεί σε επιστημονικά περιοδικά τα οποία υποδεικνύουν ότι ίσως καμιά φορά ο καθολικός σχεδιασμός είναι καλός ως πλαίσιο, αλλά το πρόβλημα είναι πάντοτε στη λεπτομέρεια.

Και κάτι ακόμη. Ο καθολικός σχεδιασμός για τη μάθηση δεν θα πρέπει να υποκαθιστά δομές εξατομικευμένες που τελικά είναι αυτό το οποίο χρειάζεται κάποιες φορές την ειδική εκπαίδευση.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ: Δυο μέρες πριν, για να περάσω στην επόμενη ερώτηση, έγινε μια εκδήλωση οργανωμένη από την UNESCO Ελλάδα, σε συνεργασία με το ελληνικό Υπουργείο Παιδείας και ίσως η ερώτηση έχει να κάνει ακριβώς με αυτό τον on line event.

Η ερώτηση έχει ως εξής: γνωρίζετε την κατάσταση που έγινε στην Πορτογαλία αφού πέρασε η νομοθεσία; Νομίζω δεν είναι ακριβώς μόνο στην ειδική εκπαίδευση, αλλά στη συμπεριληπτική. Ψηφίστηκε τον Οκτώβριο του '18 και τα ειδικά σχολεία εγκαταλείφθηκαν. Τα ειδικά σχολεία για να το διευκρινίσουμε, υπήρχε η πρόθεση να καταργηθούν αλλά η κατάσταση ήταν ρευστή, συνεχίζουν να υπάρχουν και υπάρχουν πολλές αντιδράσεις σε αυτή τη νομοθεσία κυρίως από γονείς, από τα ίδια τα σχολεία και τους δασκάλους.

Garry, έχεις να σχολιάσεις κάτι; Γνωρίζεις αυτή την περίπτωση;

G. HORNBY: Ο Ζοάο ο συνάδελφός μου στην Πορτογαλία έχει σχολιάσει αυτό το γεγονός. Τα πράγματα στο πεδίο είναι λίγο διαφορετικά από ό,τι παρουσιάζονται σε κάποιες συναντήσεις και τούτο ισχύει και για την Ιταλία, θα το γνωρίζεις Δημήτρη. Μας είχαν πει ότι όλα τα ειδικά σχολεία θα έκλειναν και βλέπεις ότι αυτό δεν έχει συμβεί. Ακόμη υπάρχουν τα ειδικά σχολεία ειδικής εκπαίδευσης, μονάδες και είναι κατά κάποιο τρόπο ένας έμμεσος τρόπος να προσφέρει σε αυτού του είδους την εκπαίδευση.

Όταν εξετάσεις προσεκτικά και εκ του σύνεγγυς την κατάσταση βλέπεις ότι υπάρχει ένα μεγάλο χάσμα μεταξύ των κυβερνητικών πολιτικών και αυτού που είναι ο φτηνότερος τρόπος υλοποίησης ή που θα τους άρεσε να συμβεί. Όλα αυτά διαφέρουν πάρα πολύ από την πραγματικότητα, αυτό θα πρέπει να το τονίσουμε.

Η περίπτωση της Ιρλανδίας ήταν έτοιμη να περάσει ένα μοντέλο πλήρους συμπερίληψης που θα υπήρχαν και ειδικά σχολεία, αλλά η μεγάλη αντίδραση από καθηγητές και γονείς ανέτρεψαν την πρόοδο αυτής της νομοθεσίας, διότι με τεκμηριωμένες πρακτικές απέδειξαν ότι μια τέτοια προσέγγιση δεν θα απέδιδε τίποτα, δεν θα είχε κανένα καλό αποτέλεσμα για τα παιδιά.

Γνωρίζω την άποψη του Ζοάο και όσα έχουν γραφτεί και είμαστε σε επαφή. Αυτός ο όρος το fake news που χρησιμοποιείται τελευταία μάλλον ισχύει και εν προκειμένω, δεν είναι λοιπόν αλήθεια. Υπάρχουν κάποια άρθρα ζόμπι, υποστηρίζουν τη συμπερίληψη επί τη βάση των όσων λέγονται, αλλά δεν είναι αλήθεια. Και πάλι επιμένουν παρ' ότι δεν είναι τίποτε απ' όλα αυτά ρεαλιστικό, επιμένουν σε αυτά τα ζόμπι άρθρα περνώντας ιδέες και γεγονότα τα οποία δεν συμβαίνουν και οι άνθρωποι τα πιστεύουν. Είναι ένας τρόπος για να δουλεύει το σύστημα.

Ιδανικά θα έπρεπε κανένας να παρουσιάζει τεκμηρίωση και πάλι, τεκμήρια του ισχύει και του τι δεν ισχύει, τι συμβαίνει. Αν δεν υπάρχουν τεκμήρια νομίζω ότι όλα μπορούν να θεωρηθούν αβάσιμα.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ: Υπάρχουν δυο ακόμη γενικές ερωτήσεις, η πρώτη έχει ένα σκεπτικό και θα προσπαθήσω να μεταφράσω τη λογική του ακριβώς. Οι δάσκαλοι στην Ελλάδα μετά την οικονομική κρίση του '10 ζουν σε ένα περίεργο καθεστώς όπως θα το έλεγε και ο Στήβεν Μπολ ... **πρόβλημα ήχου...** το ίδιο ισχύει και για την ειδική αγωγή που κάποιες φορές διδάσκουν σε δυο, τρία, τέσσερα σχολεία. Υπάρχει όντως για να το διευκρινίσω ένας αριθμός δασκάλων που μετακινούνται από σχολείο σε σχολείο για να συμπληρώσουν το ωράριό τους και συχνά δεν έχουν μια τάξη για να κάνουν το μάθημά τους, ή τα κατάλληλα εργαλεία και υπάρχουν πολλά σχολεία δίχως καθόλου δασκάλους ειδικής αγωγής.

Το ερώτημα είναι και έχει να κάνει με το Υπουργείο Παιδείας: αν το Υπουργείο Παιδείας στην Ελλάδα παρευρισκόταν στη σημερινή εκδήλωση – συνάντηση τι πρόταση θα του κάνατε ώστε οι δάσκαλοι ειδικής εκπαίδευσης να μπορούν να υλοποιήσουν τις δικές σας προτάσεις και τον οδικό συμπεριληπτικής ειδικής εκπαίδευσης;

G. HORNBY: Βεβαίως είναι πολύ σημαντικό να περνάνε τα μηνύματα σε αυτούς που διαχειρίζονται αυτά τα θέματα και γι' αυτό η Τζοάνα Φιτζόου, η Ιρλανδή συνάδελφος είναι σε μια Επιτροπή μαζί με άλλους εκπαιδευτικούς σε μια προσπάθεια να προταθούν λύσεις τεκμηριωμένες, evidence based.

Αυτό ακριβώς πρέπει να γίνει. Να παρουσιάζονται προτάσεις τεκμηριωμένες και αυτά τα τεκμήρια να χρησιμοποιούνται για να καταδειχθεί ότι όντως αυτός ο τρόπος διδασκαλίας μόνο θα χειροτερέψει

τα μαθησιακά αποτελέσματα των παιδιών, έχοντας πάντα στο πλευρό τους τους γονείς. Γονείς και δάσκαλοι οι οποίοι θα καταδεικνύουν ποια μέθοδος είναι η πιο αποτελεσματική και ποια είναι λιγότερο και ποια θα βλάψει στη μάθηση και στο τελικό αποτέλεσμα τα παιδιά τους.

Αυτοί που παίρνουν τις αποφάσεις όσο πιο πολύ μπορούμε να τους πείσουμε να δημιουργήσουν πολιτικές τεκμηριωμένες, το ξέρω βεβαίως ότι δεν είναι εύκολο.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ: Ακόμη μια ερώτηση. Γενικές ερωτήσεις, έχω μελετήσει τα άρθρα σας και ανησυχώ για τις προτάσεις που αφορούν τη συμπεριληπτική ειδική εκπαίδευση, τις καταλαβαίνω. Καταλαβαίνω ότι είναι ένας δύσκολος όρος ειδικά για τη συμπεριληπτική διότι διατηρεί σε κάθε περίπτωση την ειδική αγωγή. Αλλά κάποιες φορές αναγνωρίζεται ότι η συμπεριληπτική υλοποιείται με κάποιο τρόπο αρκετά νεοφιλελεύθερο, δηλαδή υπάρχει μια επιλεκτικότητα. Αυτό είναι το σκεπτικό.

Και ακολουθούν οι δυο ερωτήσεις. Η πρότασή σας έχει σχέση με τη δουλειά σας και με τη Δευτεροβάθμια όπου οι policy makers κατ' αρχήν παρακάμπτουν κάποιες σοβαρές αιτιάσεις; Μπορούμε να μιλήσουμε σε αυτό το επίπεδο για συμπεριληπτική διδασκαλία και μάθηση; Συνδύασα τις δυο ερωτήσεις σε μία.

G. HORNBY: Ο στόχος της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης και μάθησης νομίζω ότι συνάδει πλήρως με αυτόν της ειδικής. Μας δίνει τη δυνατότητα και στα παιδιά βεβαίως να αναπτύξουν τις δεξιότητές τους με ένα τρόπο αποτελεσματικό, ώστε να φτάσουν να ενταχθούν στην κοινωνία, να μπορούν να δουλέψουν και να είναι ανεξάρτητα τα παιδιά αυτά.

Αυτή είναι η επιθυμία και της συμπεριληπτικής και της ειδικής εκπαίδευσης και είναι ζωτικής σημασίας αυτό. Διότι αν τα παιδιά τελειώσουν το σχολείο και δεν έχουν τις δεξιότητες να βρουν μια δουλειά μέσα στην κοινωνία και δεν έχουν την ικανότητα να ζήσουν ανεξάρτητα, θα ζήσουν με επιδόματα αναπηρίας και ανικανότητας για όλη τους τη ζωή.

Το '21 είχα γράψει ένα σχετικό άρθρο όπου παιδιά τα οποία θα μπορούσαν να ζουν ανεξάρτητα δεν το έκαναν διότι ακριβώς είχαν ενταχθεί σε γενικά σχολεία αντί να είναι σε ειδικής εκπαίδευσης από τα οποία θα είχαν επωφεληθεί περισσότερο. Και επί της ουσίας και βασικά

όλοι θέλουμε το ίδιο πράγμα: να ζήσουν αυτά τα παιδιά τη ζωής γεμάτη και ευτυχισμένη. Και αυτό τελικά σημαίνει ότι δεν θα είναι και βάρος στο κράτος και στην κοινωνία.

Αυτό δείχνει και η έρευνα περί πρώιμης παρέμβασης που έχει γίνει κατά τη διάρκεια πολλών χρόνων και υπάρχουν προγράμματα και μελέτες επιστημόνων που δείχνουν ότι τα πρώιμης παρέμβασης μπορούν να βοηθήσουν τη γνωστική διαδικασία, αλλά και τα ακαδημαϊκά επιτεύγματα πάρα πολύ αυτών των παιδιών. Εφόσον όλα αυτά γίνουν το δυνατό νωρίτερα.

Στην συνέχεια, καθώς προχωρούν εφόσον έχουμε την πρώιμη παρέμβαση τα παιδιά αυτά έχουν πολύ λιγότερα προβλήματα, στη συνέχεια έχουν πολύ λιγότερα προβλήματα στην αναζήτησή τους για εργασία και έχουν πολύ περισσότερες πιθανότητες να γίνουν ανεξάρτητα.

Εδώ στο Μπαρμπάντος έχουμε 700 άτομα στη φυλακή, από τα οποία 22 είναι γυναίκες, τα περισσότερα από αυτά δεν μπορούν ούτε καν να διαβάσουν και οι περισσότεροι από αυτούς ζούσαν με διάφορα επιδόματα. Θα πρέπει να φτιάξουμε ένα εκπαιδευτικό σύστημα το οποίο να δίνει ικανότητες και την εμπιστοσύνη που χρειάζονται τα παιδιά για να ζήσουν μια γεμάτη, ουσιαστική ζωή και μετά το πέρας των σπουδών τους.

Πρόκειται για μια ολόκληρη φιλοσοφία. Η φιλοσοφία είναι αυτή ακριβώς η οποία βοηθά τα παιδιά να γίνουν ευτυχημένα και ανεξάρτητα. Αυτή θα ήταν η απάντησή μου, δεν ξέρω αν σας κάλυψα πλήρως.

Ζούμε σε μια κοινωνία όπου οι γονείς των παιδιών που έχουν ειδικές ανάγκες θα πρέπει να έχουν τη μεγαλύτερη δυνατή βοήθεια για να προχωρήσουν, για να ζήσουν τη ζωή τους γεμάτη αποτελεσματικά. Οι γονείς θα πρέπει να συντηρούν, είναι πάρα πολύ δαπανηρό να υποστηρίζεις ανθρώπους που δεν μπορούν να ζήσουν ανεξάρτητα. Άρα από πολύ νωρίς θα πρέπει κανένας να στηρίζει και τους γονείς και τα παιδιά.

Αυτή τη στιγμή ακριβώς δουλεύω πάνω σε αυτό το project μαζί με την εταιρεία για τον αυτισμό. Δεν υπάρχουν προγράμματα ειδικά για ενήλικους με αυτισμό, πλήρως εξαρτημένοι από την οικογένεια χωρίς

να κάνουν τίποτα. Μου ζήτησαν λοιπόν να βοηθήσω ώστε να υπάρξει ένα πρόγραμμα τουλάχιστον να διδάσκει κάποιες δεξιότητες ενήλικες με αυτισμό, για να μπορέσουν κι αυτοί να κάνουν κάτι στη ζωή τους, να ζήσουν λίγο πιο ανεξάρτητα και μακάρι να μπορέσουν να βρουν και μια δουλειά.

Πρόκειται για νέους ενήλικες και αυτό συμβαίνει ακριβώς διότι απέτυχε το εκπαιδευτικό σύστημα να τους δώσει τις δεξιότητες αυτές που χρειάζονται. Αυτό πρέπει να το γνωρίζουμε. Ο σκοπός του σχολείου δεν είναι να είναι όλα τα παιδιά μέσα στην ίδια τάξη και μόνο αυτό. Ο σκοπός του σχολείου είναι να τους δώσει τέτοια εφόδια ώστε να μπορούν να ζουν μια καλή ζωή.

Υπάρχουν προγράμματα, υπάρχουν στρατηγικές τεχνικές που αυτό μπορεί να γίνει και αυτές πρέπει να χρησιμοποιήσουμε όσο το δυνατό πιο αποτελεσματικά. Εμείς πρέπει να πολεμήσουμε όλους αυτούς τους ανθρώπους που λένε «μπα, δεν μας χρειάζονται όλα αυτά, ας τα βάλουμε όλα τα παιδιά σε γενικά σχολεία και όλα θα φτιάξουν». Όχι. Δεν είναι έτσι.

Λυπάμαι, θα πρέπει να δούμε την αλήθεια και να προτείνουμε αναλόγως. Η συμπεριληπτική ειδική εκπαίδευση, ο καλύτερος συνδυασμός των δύο νομίζω ότι μπορεί να προσφέρει την καλύτερη λύση. Θα πρέπει να βρούμε τις λύσεις αυτές, να βοηθήσουμε όσο περισσότερο μπορούμε αυτά τα παιδιά. Δεν μπορούμε να τα εγκαταλείψουμε βασιζόμενοι σε ιδεαλιστικές θεωρίες που αφορούν τα γενικά σχολεία. Δεν είναι έντιμο για τα παιδιά, για τους γονείς και δεν είναι παραγωγικό για την κοινωνία.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ: Η τελευταία ερώτηση Garry, γενική ερώτηση. Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα εισάγει πολιτικές ανταγωνισμού μεταξύ των σχολείων, μεταξύ των εκπαιδευτικών. Αυτή τη στιγμή υπάρχει ένα σύστημα ατομικής αξιολόγησης των εκπαιδευτικών και προάγει τον ανταγωνισμό μεταξύ των μαθητών. Υπάρχει μια εξέταση υψηλού επιπέδου που το ονομάζουμε «ελληνική PISA», στην 6^η τάξη του Δημοτικού. Πως η Ελλάδα μπορεί να μιλάει για εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς, όταν οι εκπαιδευτές και οι εκπαιδευόμενοι αντιμετωπίζονται σαν άλογα ταχύτητας;

G. HORNBY: Το ίδιο αντιμετωπίζουμε κι εμείς εδώ στην περιοχή μου. Ήταν καταστροφή και εδώ και πολλά χρόνια δεν μπορούμε να το ξεφορτωθούμε, γιατί μερικοί επωφελούνται από αυτό το σύστημα.

Όσον αφορά τη συνεργασία ή την ανταγωνιστικότητα η έρευνα μας λέει μερικά πράγματα: η συνεργατική μάθηση έναντι της ανταγωνιστικής μάθησης. Αν δούμε τις μελέτες μας δείχνουν ότι η συνεργατική μάθηση είναι πιο αποτελεσματική, από την ανταγωνιστική εκπαίδευση και μάθηση.

Η συνεργασία μεταξύ των εκπαιδευτικών φαίνεται να είναι πιο αποτελεσματική από ότι όταν ανταγωνίζονται μεταξύ τους οι εκπαιδευτικοί. Αυτό είναι τόσο εμφανές ότι είναι αληθές, που οι Κυβερνήσεις δεν ξέρω γιατί δεν το βλέπουν.

Σας λέω ότι και εδώ ακριβώς τα ίδια προβλήματα αντιμετωπίζουμε με τις εξετάσεις. Αλλά αν έχετε αυτό το σύστημα στην Ελλάδα αυτή τη στιγμή, σας λέω από τώρα ότι δεν πρόκειται να δουλέψει. Γιατί θα αποκλείσει πολλά παιδιά από την εκπαίδευση που σημαίνει λιγότερα παιδιά στην εκπαίδευση, περισσότερη σχολική βία, χαμηλότερες επιδόσεις. Αυτό είναι μια καταστροφή.

Ενώ η συνεργασία είναι πιο αποτελεσματική για όλους. Και ποιος θέλει να ζει σε μια κοινωνία όπου χτίζονται υψηλοί φράκτες έτσι ώστε αυτοί που δεν τα πάνε καλά στην εκπαιδευτική διαδικασία να μένουν απ' έξω και μόνο οι λίγοι να είναι μέσα και να απολαμβάνουν κάποια προνόμια; Αυτό δεν είναι ούτε κοινωνικά δίκαιο, ούτε ανθρώπινα δίκαιο.

Είναι βασικό πρόβλημα και εδώ στα Μπαρμπάντος πως θα σταματήσουμε αυτή την πρακτική των μαθητών σε διαφορετικά σχολεία, όπου έχουμε λίγους με υψηλά προσόντα που προωθούνται, ενώ τα περισσότερα παιδιά να μην έχουν ούτε εμπιστοσύνη στον εαυτό τους, ούτε δεξιότητες, ούτε κίνητρα να προχωρήσουν, γιατί νιώθουν ότι αποτυγχάνουν συνεχώς.

Πρέπει να είμαστε πολύ προσεκτικοί. Τα τεκμήρια των ερευνών μας δείχνουν ότι η συνεργασία είναι πιο αποτελεσματική.

ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΗΣ: Ευχαριστώ πολύ Garry. Πιστεύω ότι ήταν μεγάλη μας τιμή να σε έχουμε μαζί μας σήμερα. Ελπίζω να απόλαυσες την εμπειρία

όσο και εμείς. Σε ευχαριστώ για τον χρόνο σου ακόμη μια φορά που μοιράστηκες τις γνώσεις και την εμπειρογνωμοσύνη σου μαζί μας. Αυτή την εμπειρογνωμοσύνη ετών, έχοντας εργαστεί σε διαφορετικά περιβάλλοντα, με διαφορετικούς ανθρώπους ανά τον κόσμο. Σε ευχαριστούμε πάρα πολύ που ήσουν μαζί μας σήμερα.

G. HORNBY: Ευχαριστώ Δημήτρη ήταν μεγάλη μου χαρά και τιμή που μου δώσατε την ευκαιρία να μοιραστώ αυτές τις γνώσεις μου μαζί σας. Πιστεύω ότι η συνεργασία των εκπαιδευτικών και η συνεργασία των εκπαιδευτικών με τους γονείς και τα παιδιά με ειδικές ανάγκες είναι πολύ σημαντική. Και δεν θα πρέπει να το ξεχνάμε αυτό, γιατί μόνο μέσα από τη συνεργασία μπορούμε να αλλάξουμε πραγματικά τα πράγματα. Χαίρομαι ιδιαίτερα που μπόρεσα να μοιραστώ αυτές τις απόψεις μου μαζί σας. Εύχομαι σε όλους καλή τύχη.

Δ. ΚΙΚΙΝΗΣ: Να ευχαριστήσω κι εγώ και τους δυο σας. Να ευχαριστήσω τον Δημήτρη Αναστασίου για την συνεργασία του για μια ακόμη φορά με τη Διδασκαλική Ομοσπονδία, την πολύτιμη συνεισφορά του στις εκδηλώσεις μας. Να ευχαριστώ ιδιαίτερα τον κ. Hornby γιατί μας έδωσε την ευκαιρία να ακούσουμε πολύ ενδιαφέροντα πράγματα. Ειδικά η απάντησή του στην τελευταία ερώτηση νομίζω ότι ήταν η ουσία του τι ζούμε αυτές τις ημέρες και το που πηγαίνουν τα πράγματα στο κομμάτι της εκπαίδευσης.

Εάν πράγματι υπήρχε ενδιαφέρον από την πολιτική ηγεσία για το μέλλον της εκπαίδευσης, θα ήταν μια πολύ χρήσιμη απάντηση να τους δοθεί και να τη λάβουν υπόψη. Αλλά από ό,τι φαίνεται δυστυχώς δεν είναι αυτό ακριβώς που συμβαίνει.

Οι εκδηλώσεις της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας συνεχίζονται το επόμενο χρονικό διάστημα με λίγο πυκνό τρόπο μέχρι τις διακοπές του Πάσχα. Την Παρασκευή 19 Απριλίου θα έχουμε την παρουσίαση της έρευνας για τις συνεργατικές μορφές διδασκαλίας, την Κυριακή 21 Απριλίου την παρουσίαση της έρευνας για τις σχέσεις εκπαιδευτικών και μαθητών και την Κυριακή 28 Απριλίου την παρουσίαση του 2^{ου} μέρους της έρευνας για την ειδική αγωγή που αφορά κυρίως το κομμάτι των υποδομών.

Ευχαριστούμε όσους παρακολουθούν τις εκδηλώσεις της Ομοσπονδίας και στηρίζουν τις δράσεις της που είναι εδώ μαζί μας, τους περιμένουμε και στις επόμενες εκδηλώσεις. Είναι μια πολύ σοβαρή απάντηση στο πως μπορούν οι εκπαιδευτικοί να δουν την εκπαίδευση σοβαρά, σε αντίθεση με τις πολιτικές που εφαρμόζονται.

Ευχαριστώ για μια ακόμη φορά εκ μέρους όλου του Διοικητικού Συμβουλίου της ΔΟΕ και εκ μέρους όλων όσων πιστεύω την ίδια άποψη και παρακολούθησαν την εκδήλωση, τον Δημήτρη Αναστασίου και τον Garry Hornby για την πολύτιμη παρουσία τους εδώ σήμερα.

Καλό βράδυ σε όλους και περιμένουμε να τα πούμε σε επόμενες εκδηλώσεις.

ΛΗΞΗ ΕΡΓΑΣΙΩΝ